Ранком несподівано засіявся густий, дрібненький дощик. Місто одразу поменшало, мов будинок присунувся до будинку, вулиці поскручувались, ніби були паперові, а люди забігали попід стінами. Тільки дерева підскочили одразу і зробились помітні серед сірого моря каменю. Вони розправляли галуззя, придушене раніш шарами липкого пилу та роз’їдене отруйним повітрям міста.

Тимергей не зважав на дерева й зневажливо дивився, як люди раптом заклопотались і почали швидко ходити, піднявши комірці пальт та насолопивши капелюхи на поважні обличчя. Смішно було бачити, як вони позгинали стан, мовби несли на спині велику ношу.

Коли ж Тимергей побачив, що на ганках з дашками починають скупчуватись пані в легеньких сукнях і сердито чекають, поки пройде цей дурний дощ, що може попсувати шовкові спідниці, його всього пересмикнуло з огиди.

Він хотів подумати про тих жінок щось нахабне й цинічне, але урядовець з довгою бородою, що біг йому назустріч, притиснувши до грудей акуратненького портфеля, здивовано-злякано подивився на нього, бо Тимергей спокійно йшов у розхристаній тужурці.

— Чого ви дивитесь? — спитав Тимергей.

Урядовець ще раз злякано зиркнув на нього та швидше проскочив далі. Але Тимергей наздогнав його й сказав:

— Слухайте, нагодуйте мене сніданком. Кавою й хлібом з маслом.

Урядовець спинився і, піднявши догори свій портфель, закричав:

— Чого ви до мене причепились! Я зараз покличу...

Тимергей побачив, як сіпались його губи й тряслась борода.

— Йолоп ви,— переконано промовив він і пішов далі.

Урядовець зробив кілька кроків за ним, але дощик закапав йому за комірець, і він, зігнувшись, як раніше, зашкутильгав своїм шляхом.

Тимергей пройшов два квартали й почув, як у нього вже мокріє натільна сорочка. Тоді він теж зійшов на ґанок, добув з кишені хустку і почав обтирати обличчя й руки.

— Мокре, того й витираю,— ввічливо пояснив він свої заходи поважній пані, що була пильно подивилась на нього.

Пані зміряла його величним поглядом, зморщила губи й відвернулася. Тимергей добре штовхнув її ліктем, засуваючи хустку в кишеню, поправив на голові кашкетку і знову вийшов під дощ.

Тепер він мав певний намір: зайти до Кнайбенка. Того, певно, не було вдома.

Кнайбенко дійсно був в університеті. Цей факт одразу підніс настрій Тимергея до радісного, і він зайшов у кімнату, мовби залишити цидулку. А там замкнув за собою дверину і, хвилюючись, почав перекидати на столі книжки, шукаючи хліба. На столі не було. У шухлядках теж. Щось подібне до остраху почало ворушитись у Тимергеєвій душі; лишалось подивитись тільки в скриньці, а як і там не знайде хліба, тоді каюк. Буде голодний.

Розкрив скриньку, викидав усю білизну. Немає.

Тоді сів на стілець і взяв книжку. Перегортав її й подумав: "А якби був знайшов, увесь з’їв би. Ані крихітки йому, мерзотникові, не лишив би".

Йому — це Кнайбенкові.

Тимергей кинув книжку додолу, витягнув ноги й застогнав тихо й протяжно.

Він знав, що насувається на нього голодний сум, коли він усе згадував, усе проклинав, а від того ще більше хотілося їсти. А що Тимергей знав найменший відтінок цього упертого суму, він піддавався йому щораз з більшою насолодою.

Тимергей ліг на Кнайбенкове ліжко й застиг. Почав думати й пригадувати все. Пригадав, що до цього часу він тільки й робив, що будував високу й грубу стіну з книжок. Пригадав, як з кожною книжкою, вкладеною в стіну, щораз менше бачив він життя. Воно було десь там, ніби далеко від нього, одмежоване паперовою цеглою. Іноді тільки доносився гомін життя й намагався потурбувати його своїми барвами, але Тимергей не піддавався: він жив у своїй фортеці як хотів.

Не стало грошей. Раптом розлетілася стіна, життя накинулось на Тимергея, почало шарпати його, зводити з людьми, що з ними він не мав нічого спільного, та примушувало писати в канцеляріях безглузді картки.

Коли ж йому стало до моторошності ясно, що він ненавидить картки й товстого діловода, що робив йому розпорядження, він кинув усе: канцелярію, картки, навіть лекції й улюблений паперовий мур.

Так, так, під три чорти все!

Ранком Тимергей прокидався й гадав про те, що до обіду йому нічого їсти. Ще й їсти не дуже хотілось, але зналось, що через дві години голод відчується. Робилося тоскно. Починало здаватися, що він ніколи нічого не їв і завсіди був голодний.

Тимергей знову простягався на ліжку, стискував руки, ховав у подушки голову й стогнав довго і тихо.

Трохи прочунявшись, він уперто мислив про те, що таке голод, йому починало здаватися, що голод щось більше, ніж голе бажання їжі.

Потім він починав обмірковувати саму їжу. Пригадував смак різних страв і доводив себе до шаленства: схоплювався, абияк вбирався та біг на вулицю.

З’являлась тоненька ненависть до людей, розвивалася пишно й колючками своїми насмішкувато штрикала.

Про поважного пана з гарненьким ціпочком в руках він гадав:

"Нажерся, тепер гуляє, перетравляє їжу й одночасно набуває сили на вироблення дітей".

До всіх жінок посміхався, моргав оком і шепотів:

— Певно, на жіночій біржі курс підупав. Багато краму.

Тимергей ходив вздовж і впоперек великого міста, ходив довго й без утоми штихав до крові зустрічних колючками своєї ненависті, але біль почував тільки сам.

Люди ж ходили спокійно, не помічаючи крові на своїх чистеньких убраннях.

Іноді була потреба сісти де-небудь і мислити на самотині. Тоді він силкувався викликати в голові гострі думки, щоб вразити ними самого себе та втішатися з своєї дотепності. А замість того думки приходили сумно-блискучі, як лід.

Мислив здебільшого про те, як погано недоїдати й почувати, що з шлунка немов кишки витягають. Це нудно, боляче. І сумно до безнадійності.

Стара правда, що жити можна лише тоді, коли їси, прибрала в очах Тимергея якоїсь містичної рації, і, здавалось йому, він щойно спізнав її.

Спершу чудним здавалось, що йому раніше потрібний шмат хліба, а потім думка.

Кант і борщ. Ніцше й ковбаса.

Тимергей пручався. Перші дні недоїдання силкувавсь переконати себе, що Кант йому дорожчий за ковбасу. Але через три дні облишив: міг уже сміливо кожному в вічі сказати, що для нього дорожче.

Він навіть полюбив глузувати з себе: приємно було кричати присутнім, яких він уявляв:

— Пам’ятайте, я колись казав, що рація життя в тому, щоб міццю сталевої думки руйнувати всяких богів, як блискавка руйнує наші оселі, щоб блискучим світлом загартованих думок загнати їх у темряву, з якої вони повстали. Та я помилявся: рація життя в тому, щоб їсти. Ми, що жили, не помічаючи їжі, ми, що віддавали обідові п’ять хвилин часу,— забули, що ми тварини. Ми душу досліджували, ми в мозку копирсались. Та ось приходить голод і спиняється у шлунку, як знак запитання. І ми без вагання даємо відповідь. Раптом бачимо, що ми ссавці, забуваємо про наш могутній мозок та лише дивуємося, що так довго не вбачали найважливішого.

Я обідаю тепер не менш години. Смакую все і з насолодою обгризаю пісні маслаки. Пообідавши, заплющую очі та кличу до себе Декарта. Питаю його:

— Декарте! Ти голодував коли?

— Ні,— каже.

— Біжи ж мерщій та нищи свої праці. Потім не поїж тиждень і створи нові. Тоді матимеш ти певний ґрунт. Тоді ти, наприклад, не скажеш:

— Cogito, ergo sum... А закричиш: — Ой, їсточки...

Пам’ятай, що право на існування має лише те, що можна спожити.

Іди ж, Декарте.

Від Кнайбенка ішов у тому ж нахабному настрою, заклавши руки в кишені, і дивився навкруги з такою зневагою, мовби плюнув допіру з місяця на землю.

Хоч ще не було й дванадцятої, Тимергей уже поспішав обідати. Звичайно, він втримувався до першої, але зараз, роздратований, що у Кнайбенка не знайшов хліба, не міг далі терпіти.

Їдальня, де Тимергей колись заплатив за обіди місяцем уперед, була недалеко. Що більш наближався він до неї, то дужче хвилювався.

Його всього охоплювало передчуття їжі й доводило бажання до найвищого ступеня. Він знав, що зараз буде їсти, напакує шлунок і йому стане байдуже, чи існує світ і люди, чи ходить земля круг сонця, чи швидко вже виженуть його з університету за неплатіж грошей.

Навіть не обходитиме його, що через тиждень йому припинять давати обіди.

Немов він поринав у прозорий плин, легкий і теплий, як промінь сонця. Через прозорість буде видко людей і їхні вчинки, але безбарвні, одноманітні й нецікаві. Так саме, як і тоді, коли була ще ціла його паперова стіна.

Тимергей називав цей безтурботний спокій нірваною і посміхався, гадаючи, як помилявся Будда щодо шляхів її досягнення, хоч злі люди й кажуть, що цей великий мудрець помер від обережності.

Їдальня. Тимергей захоплено вбирав у себе важкий дух варених і смажених страв.

Он метушиться кельнерка Оля. Вона менше, ніж не вродлива, голос має грубий, сама незграбна, але Тимергей почував до неї ніжність: вона щодня подавала йому обід.

— Добридень, Олю! Можна обідати?

— Можна,— бурчить Оля, витираючи масні руки об брудний фартук, і біжить за матерчату перегородку, з-під якої хмарою рветься чорна пара.

Тимергей з пошаною дивиться на її широку спину й товсті литки, що висуваються з-під синьої спідниці.

За хвилину Оля кидає перед Тимергеєм на стіл накриття, не звертаючи на нього жодної уваги.

А той з запалом дивиться на її масні руки й передчуває, як незабаром радісно й легко обхопить його теплий, прозорий плин байдужості.

Пообідавши, Тимергей ішов додому спати. В кишені в нього лежали два шматочки хліба, що він непомітно брав від обіду, і щодо вечері він був спокійний.

Тепер він ішов поволі й спокійно дивився на тих, що траплялись на очі, бо був під впливом щойно пережитої нірвани й наступного сну. Пояс міцно стискав набитий живіт, і це було надзвичайно приємно, аж тепленьке тремтіння прокочувалось іноді тілом, ніжне, як подих.

Тимергей не думав нічого. Він спокійно споглядав на те, що падало в вічі, але образи баченого проходили свідомістю й не викликали думок. Бачив цементовий пішохід, землю, дерева, коней і людей, та все це було позбавлене найменшого зв’язку.

Працювали лише ноги, все інше напівдрімало, приспане повністю шлунка. Подих робився глибоким і повільним, як у людини, що вже спить.

Помалу все тіло ставало важким і млявим, а пішохід починав зливатись з деревами й кіньми. Тимергей скупчував волю і блимав очима. Тоді дерева й коні раптом відскакували від пішохода, але зразу ж починали знову облудливо зближуватись.

Коли груди йому наливалися чавуном, мозок тупів і чулість зникала, Тимергей валився до кімнати, падав на ліжко й засинав одразу.

На другий день ранком після порції сумування Тимергей вийшов робити свою звичайну гулянку містом. Сум сьогодні був глибший, ніж раніше, бо в їдальні лишилось тільки п’ять день пообідати, а там...

— Подивимось тоді, побачимо, що буде,— шепотів він.

Якби міг він висловити свою безсилу, стислу ненависть до міста людей і вулиць,— місто зникло б, люди попадали б і вулиці вкрилися б пилом.

Але Тимергей мовчав, хоч хотілося підійти до ближнього будинку, повалити, розтрощити і на купах шмаття святкувати свою перемогу диким танцем.

На розі він перестрінув собаку рудої масті, що стояв та задумливо нюхав повітря, витягнувши голову вперед.

Тимергей хотів уже тюкнути на нього або штовхнути ногою, але спинився, осяяний веселковою думкою, що одразу вибила ненависть і злість йому з серця. В голові скупчились і заштовхались блискучі надії.

Від надій Тимергей сп’янів — йому зробилось тепло, перед очима попливли вулиці, а тіло здалося легким и рухливим, мов зроблене було з повітря.

Тимергей посміхався радісно й чисто, як ставок у садку. Він ласкаво лаяв себе, що не намислив раніше зауважити на вродливих собак.

Закоханим поглядом оглядав він рудого сетера. Той теж дивився на Тимергея й очікував, не знаючи, чи сердитись, чи підійти й познайомитись.

Але треба було щось почати. Тимергей зиркнув навкруги. Нікого ніби не було. Тоді він впевнено підійшов до собаки, сміливо полоскотав його за вухом та ніжно промовив:

— Цюцю, цюцюнько...

Собака пішов на ласку, повіяв хвостом і довірливо притис голову до Тимергеевої ноги; той же взяв його за нашийника і швиденько поволік за собою.

Сетер почав був огинатись, а потім сам рвався вперед так, що Тимергей ледве поспішав за ним.

Так щасливо дісталися вони до хати.

План роботи цілком склався в голові Тимергея ще в ту мить, коли він забачив собаку. Так одразу склався план, немов хто несподівано втиснув його в мозок.

— Що ж, ще тільки вересень — кожушок не так-то й потрібний, а головне — це ж не більш, як два-три дні...

Через два-три дні Тимергей прочитає в газеті об’яву:

"Забіг рудий сетер. Хто приведе, тому добра нагорода..."

Ха-ха! Це принаймні геніально! І це тільки він, Тимергей, міг намислити. Ні, справді, в ньому є великі здібності...

По дорозі до ломбарду Тимергей перестрінув Кнайбенка. Той, як і завсіди, ішов з посмішкою на обличчі, широкою й привітною, як брама заїзду. Хто хоч — прохаємо! Не дорого!

Вчора або завчора Тимергей з огидою подивився б на цю посмішку й рожеві щоки її власника, а сьогодні й сам посміхнувся.

— Ага! — гукнув Кнайбенко з своєї незмінної звички. — Ось і він! Здоров був, Гервасію! А там професор турбується. Де це, питає, наш Арістотель ? Не віриш?

— Скажеш, що через два-три дні завітаю.

— А дисертацію про Канта коли принесеш? Усі сподіваються, що ти Америку знайдеш.

Тимергей засміявся. Кнайбенко звичайну семестрову працю назвав дисертацією.

— Та так днів за два-три засяду її писати.

— Що воно за загадкові два-три дні, коли ти все почнеш робити? — крикнув Кнайбенко, і пані, що проходила повз них, метнулась убік. — Питаю, що за загадка? Та дарма. Я не цікавий. Краще ось що: ходім до мене поснідаєм. Є... Знаєш, що є? Сало!

Тимергей здивовано помітив, що йому не хочеться їсти. Що за штука!

Проте можна було б піти попоїсти й до речі розпитати про університет. Але собака чекав. Той, напевно, був голодний. Гервасій рішуче одмовився. Він, бач, нагальну справу має.

Він уже одійшов був кілька кроків, як Кнайбенко крикнув на всю вулицю:

— Гервасію! Стривай!

Наблизившись, Кнайбенко стримано й чітко промовив:

— Вчора до мене завітала якась тварина, що, з опису моєї господині, скидається на тебе. Вищезгадана тварина поперекидала мені в кімнаті все дощенту. Невідомо нащо. Ти ж знаєш, як я ціную чистоту й охайність? Знаєш?

Кнайбенко нахилився до Тимергеєвого вуха й крикнув:

— Розчавлю! Знищу!

Після цього обличчя його безслідно потопло у величезній посмішці. Тільки з боків посмішки стирчали вуха.

Тимергей сміявся всім тілом. Кілька разів стиснув руку Кнайбенкові й казав, що пожартував.

Була друга година дня, коли Тимергей без кожушка вийшов з ломбарду. Так непомітно летів день, а їсти все-таки не хотілось.

Тимергей купив газету. От чого ніколи не робив! Навіть дивно було купувати цей великий аркуш паперу,— і не книжка, а написано щось.

Пригадав, що в дитинстві в цю пору року мати давала йому ножиці й купу отаких самих газет, що переховувались у шухлядах батьківського столу. І він, тоді ще тільки натяк на теперішнього юнака з маленькою борідкою, сідав на килимі й задумливо різав газети на довгі стьожки, пильнуючи, щоб ті були однаковими завширшки.

Потім ретельно обклеював ними вікна.

Праці вистачало мало не на три дні. Коли ж всі вікна були заклеєні, мама давала йому кілька цукерок.

З тої пори Тимергей не здибався більш з газетами й забув про них.

Одначе тепер визнав, що газети бувають потрібні не тільки на заклеювання вікон.

Минувши статті й інформації, Тимергей в’ївся очима в об’яви. Ну, так! Аж ось воно: про болонку й бульдога. Скрізь нагорода.

Завтра буде й про рудого сетера. І теж нагорода.

Тимергей годував собаку. Той жалібно ковтав великі шматки хліба й м’яса, що були принесені з базару.

Тимергей сидів на ліжку, простягши руки на його спину, й дивився на собаку. А сам пригадував.

Кругом книжки... Він риється в тих книжках, вишукує в них думки, гострої й упертої. І бачить, як у холодних, чорних літерах ясними блисками відбивається мозок і кров, що з жорстокою волею одірвала від себе далека людина й натхненно втиснула в невмирущі рядки.

Він шукав з безутомністю звіра і, коли щастило йому вирвати з хаосу літер думку, прекрасну й могутню, взяти її й покласти в свій жадібний мозок,— тоді Тимергей відсував книжку й заплющував очі, щоб виразніш почувати, як почне та думка пускати коріння, обхопить мозок дріжливими дротинками, як зросте й народить ще натовп нових,— теж прекрасних і теж могутніх.

Сірий мозок квітчався ними, як пишними айстрами, і ті були чудові в холодній величності.

А іноді було... хе! було, іноді не дається думка до рук! Плигає перед очима, крутиться, як дзига, і дратує до незмоги. Він з відчаєм ганявся за нею, вивертав на стіл свій мозок, а облудлива думка ховалась між паперами або робилась звичайним олівцем.

Тоді Тимергей занепокоювався зовсім. Широко розтулював очі й рота, повний здивування, дивився на олівець, де зникла жартівлива думка. Потім підводився і ходив по кімнаті. Ходив довго й слухав, як ритмічно стукотять його чоботи по підлозі.

Раптом палким струмком кидалась йому в голову кров і відживляла знеможений мозок. Знову сідав тоді Тимергей і вже легко видобував думку з олівця; та ж, винувата й переможена, вмить родила йому дочок і синів.

"Від кожної думки я маю нащадків,— гадав Тимергей; — о, я великий розпусник! А справді, думка — та ж жінка, хоч іноді й не дається відразу, так треба трошки потерпіти. Треба конче послухати, як стукотять чоботи по підлозі чи по землі. Походити треба".

Собака скінчив їсти; Тимергей підійшов до пса, взяв за шию й полоскотав під горлянкою.

— Ти ж вернеш мені мій гарем? Даси змогу в ньому бенкетувати?

Собака блимав червонуватими очима й терся вухом об коліно Тимергея.

1920